

ks. Łukasz Haduch

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Małżeństwo w prawie Kościoła Anglii. Wybrane zagadnienia istotne w kontekście zawierania małżeństw mieszanych pomiędzy wiernymi Kościoła Anglii a katolikami

Treść: Wstęp. 1. Pojęcie małżeństwa i jego przymioty. 2. Przeszkody powodujące nieważność małżeństwa. 3. Forma zawarcia małżeństwa. 4. Rozwiązanie małżeństwa. 4.1. Rozwód. 4.2. Unieważnienie małżeństwa. 5. Małżeństwa mieszane. Zakończenie

---

Wstęp

Wraz z wprowadzeniem do porządku prawa kanonicznego przepisów kan. 780 §2, n. 1 *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*¹, a następnie art. 2 §2, n. 1 *Instrukcji Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych Dignitas connubii*², prawodawca katolicki w sposób wyraźny uznał autonomię prawa własnego akatolickich Kościołów i wspólnot kościelnych. Oznacza to, że nie tylko Kościół katolicki, ale również inne Kościoły i wspólnoty kościelne posiadają zdolność do stanowienia

---

¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Joannis Paulii PP. II promulgatus*, 18 X 1990, AAS 82 (1990), p. 1033-1363.

² *PONTIFICIUM CONSILIIUM DE LEGUM TEXTIBUS, Instructio Dignitas connubii servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii*, 25 I 2005, *Communicationes* 37 (2005), p. 11-89.

własnego prawa, a członkowie poszczególnych wspólnot podlegają temuż prawu.³

Powyższe regulacje nabierają szczególnego znaczenia na gruncie małżeńskiego prawa kanonicznego, zwłaszcza przy zawieraniu małżeństw mieszanych, w których jedną ze stron jest katolik, a drugą ochrzczony akatolik. Obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego stanowi zakaz zawierania takich małżeństw i do ich zawarcia wymaga uprzedniego zezwolenia ze strony kompetentnej władzy kościelnej⁴, jednak praktyka życia pokazuje, że mieszane związki małżeńskie są dość powszechnym zjawiskiem, zwłaszcza w krajach, gdzie Kościół katolicki stanowi mniejszość w społeczeństwie. Funkcjonowanie nupturientów w różnych porządkach prawnych powoduje dodatkowe trudności przy ocenie ich zdolności do ważnego zawarcia sakramentu małżeństwa. Nakłada to na osoby kompetentne do wydania zezwolenia szczególny obowiązek zweryfikowania tejże zdolności, przede wszystkim stanu wolnego strony akatolickiej i rozumienia przez nią celów oraz istotnych przymiotów małżeńskich – jedności, nierozzerwalności i sakramentalności.

Artykuł ma na celu przedstawienie wybranych regulacji prawnych odnośnie instytucji małżeństwa w prawie własnym Kościoła Anglii (*The Church of England*) z uwzględnieniem obowiązującego na terenie Anglii prawa państwowego. W niniejszym opracowaniu przedstawiono regulacje istotne w kontekście zawierania małżeństw mieszanych pomiędzy wiernymi Kościoła Anglii a katolikami. W szczególności opisano definicję i przymioty małżeństwa w doktrynie i prawodawstwie Kościoła Anglii, przeszkody powodujące nieważność małżeństwa, formę zawarcia małżeństwa, przedstawiono kwestię rozwiązania małżeństwa przez rozwód lub unieważnienie, a także stosunek Kościoła Anglii do małżeństw mieszanych.

---

³ O ewolucji doktryny i judykatury Kościoła katolickiego w tym zakresie zob.: G. DZIERŻON, *Proces uznania autonomii prawa własnego Wspólnot kościelnych w kanonicznym porządku prawnym*, Prawo Kanoniczne 57 (2014), nr 3, s. 4-17.

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. Promulgatus*, 25 I 1983, AAS 75 (1983) pars II, p. 1-317, c. 1124. Dalej cytowany jako CIC.

Anglia jest częścią Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Na wstępie należy zaznaczyć, iż ze względu na tradycję i historię, każda z części Zjednoczonego Królestwa posiada co do zasady odmienny system prawa. Dotyczy to również prawa wyznaniowego. „Kościół Anglii” to oficjalna nazwa najstarszego z Kościołów anglikańskich, który powstał w wyniku schizmy zapoczątkowanej w 1534 roku przez króla Henryka VIII wydanym przez niego *Aktem Supremacji*. Pomimo funkcjonującego powszechnie przekonania i określenia tegoż Kościoła mianem „Kościół anglikański”, należy uściślić, że jego właściwym określeniem jest „Kościół Anglii”, co jest dosłownym tłumaczeniem nazwy w języku angielskim „*The Church of England*”. Nie można bowiem mówić o jednym tylko Kościele anglikańskim. Na całym świecie w ramach anglikanizmu funkcjonuje obecnie 44 autonomiczne Kościoły i prowincje kościelne, które wywodzą się z Kościoła Anglii, działają głównie na terenie byłych brytyjskich kolonii i razem tworzą dość luźny związek, który nazywa się „Wspólnotą Anglikańską” (*Anglican Communion*) pozostającą w łączności z Arcybiskupem Canterbury⁵. Kościół Anglii jest najstarszym Kościołem anglikańskim, jednakże biorąc pod uwagę historyczne uwarunkowania i obowiązujące obecnie prawo należy podkreślić, że jest to Kościół funkcjonujący na terenie Anglii.⁶

Bardzo istotnym dla niniejszego opracowania jest fakt, że na gruncie prawa wyznaniowego Anglię zalicza się do państw wyznaniowych. Oznacza to, że Kościół Anglii posiada w prawie angielskim specjalny, uprzywilejowany status Kościoła państwowego (*established*). Oficjalną głową Kościoła Anglii pozostaje brytyjska królowa Elżbieta II. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w sposobie stanowienia prawa, które obowiązuje Kościół Anglii i jego członków. Biorąc pod uwagę

⁵ Według informacji z oficjalnej strony internetowej Wspólnoty Anglikańskiej w jej skład wchodzi obecnie 38 narodowych i regionalnych Kościołów anglikańskich oraz dodatkowo 6 prowincji i diecezji spoza Anglii podległych Arcybiskupowi Canterbury. *What is the Anglican Communion?*, <http://www.anglicancommunion.org/identity/about.aspx> (dostęp: 6.11.2017).

⁶ M. RYŃKOWSKI, *Prawo Kościoła Anglii jako część systemu prawa w Anglii*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 18 (2015), s. 201-202.

całokształt regulacji prawnych, można wyodrębnić kilka grup aktów prawnych obowiązujących wiernych Kościoła Anglii. Pierwszą grupę stanowią ustawy państwowe (*Acts of Parliament*) dotyczące Kościoła, wydawane przez parlament w Westminster. Akty te wchodziły w skład angielskiego prawa wyznaniowego i są stanowione wyłącznie przez państwo. Obowiązuje przy tym zasada, że parlament nie uchwała bez zgody Kościoła praw, które ingerowałyby w jego wewnętrzne sprawy. Drugą grupę stanowią tak zwane *measures*⁷. Są to akty prawne stanowione przez Synod Generalny Kościoła Anglii, które następnie, na mocy ustawy *Church of England Assembly (Powers) Act 1919*⁸, podawane są do zatwierdzenia przez parlament i królową. Po uzyskaniu zgody parlamentu – który nie może ingerować w ich treść, może jedynie je zatwierdzić lub odrzucić – są przedstawiane królowej. Po uzyskaniu zgody królowej (*Royal Assent*) są drukowane w oficjalnym dzienniku urzędowym i posiadają taką samą moc jak ustawy państwowe. Trzecią grupę stanowią Kanony Kościelne (*Canons Ecclesiastical*), które są uchwalane i promulgowane przez Synod Generalny za zgodą i zezwoleniem królowej (*Royal Assent and Licence*). Obowiązujący do dziś przepis ustawy z czasów reformacji *Submission of the Clergy Act 1533* stanowi, że żaden kanon uchwalony przez zgromadzenie duchowieństwa nie może stać w sprzeczności z jakąkolwiek prerogatywą królewską, ani z żadnym zwyczajem, prawem lub ustawą obowiązującą na terenie królestwa.⁹ Dodatkową grupę

---

⁷ Samo słowo „*measures*” w tym kontekście dosłownie oznacza „środki do celu”, „kroki”, jednakże trudno znaleźć jego właściwy polski odpowiednik w języku prawniczym, dlatego wydaje się słuszne używanie angielskiego określenia jako nazwy własnej, bez tłumaczenia. Por. M. RYŃKOWSKI, *Prawo Kościoła Anglii jako część systemu prawa w Anglii*, dz. cyt., s. 204. W literaturze prawniczej można też spotkać propozycję tłumaczenia „*measure*” jako „instrument”. Zob. T. J. ZIELIŃSKI, *Miejsce religii w porządku konstytucyjnym Wielkiej Brytanii*, Przegląd Prawa Wyznaniowego 5 (2013), s. 3.

⁸ *Church of England Assembly (Powers) Act 1919*, 9 & 10 Geo. 5, c. 76, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/9-10/76/contents> [dostęp: 6.11.2017].

⁹ *Submission of the Clergy Act 1533*, 25 Hen. 8, c. 19, <http://www.legislation.gov.uk/aep/Hen8/25/19/contents> [dostęp: 6.11.2017], sec. 3.

stanowią drugorzędne akty prawne, które są wydawane przez Synod Generalny na mocy upoważnienia nadanego uprzednio i zawartego albo w *measure*, albo w kanonie kościelnym. W pierwszym przypadku mogą to być regulaminy, zarządzenia lub inne akty statutowe, które aby stały się obowiązujące muszą być przedstawione parlamentowi i przejść tzw. *negative procedure*. W przypadku aktów stanowiących przez Synod Generalny na mocy upoważnienia zawartego w którymś z kanonów, nie wymaga się przedstawiania ich parlamentowi.¹⁰

Chcąc zatem przedstawić instytucje małżeństwa w prawie Kościoła Anglii należy sięgnąć do różnego rodzaju aktów prawnych, przede wszystkich tych, które są częścią prawa własnego Kościoła, ale również przepisów aktów prawnych stanowiących przez angielski parlament.

1. Pojęcie małżeństwa i jego przymioty

Definicja małżeństwa w prawie Kościoła Anglii wyrażona została przez kanon B 30 „O świętym małżeństwie”, który stanowi, że zgodnie z nauczaniem Chrystusa małżeństwo ze swej natury jest trwałym i dożgonnym związkiem jednego mężczyzny i jednej kobiety, na dobre i na złe, aż śmierć ich rozłączy. Związek małżeński wyklucza istnienie podobnych relacji każdej ze stron z innymi osobami. Małżeństwo ma na celu zrodzenie i wychowanie potomstwa, uświęcenie i właściwe ukierunkowanie naturalnych popędów i skłonności oraz wzajemne towarzyszenie, pomoc i pociechę, której małżonkowie powinni udzielać sobie nawzajem w dobrobycie i w przeciwnościach.¹¹

---

¹⁰ *Church of England legislation*, <https://www.churchofengland.org/about-us/structure/churchlawlegis/legislation.aspx> [dostęp: 6.11.2017].

¹¹ „The Church of England affirms, according to our Lord’s teaching, that marriage is in its nature a union permanent and lifelong, for better for worse, till death them do part, of one man with one woman, to the exclusion of all others on either side, for the procreation and nurture of children, for the hallowing and right direction of the natural instincts and affections, and for the mutual society, help and comfort which the one ought to have of the other, both in prosperity and adversity”. *The Canons*

Z dyspozycji kanonu jasno wynika, że według prawa Kościoła Anglii za małżeństwo może zostać uznany wyłącznie związek heteroseksualny i monogamiczny, między jednym mężczyzną i jedną kobietą. Dyspozycja kanonu i takie rozumienie małżeństwa jak dotąd wciąż pozostaje w mocy, pomimo zalegalizowania w ostatnich latach przez prawodawstwo angielskie najpierw związków partnerskich (*civil partnership*)¹², a następnie małżeństw osób tej samej płci¹³. Ustawa *Marriage (Same Sex Couples) Act 2013*, na mocy której zalegalizowano małżeństwa osób tej samej płci, wprost pozwala Kościołowi Anglii na zachowanie w swoim prawie instytucji małżeństwa jako związku wyłącznie między jednym mężczyzną i jedną kobietą. Odpowiedni przepis ustawy stanowi, że żaden kanon Kościoła Anglii nie stoi w sprzeczności z prawem obowiązującym w królestwie z racji tego, że uznaje za małżeństwo jedynie związek jednego mężczyzny z jedną kobietą.¹⁴ Dokument *Pastoral Guidance on Same Sex Marriage* wydany przez Izbę Biskupów Kościoła Anglii w 2014 roku zakazuje zawierania małżeństw przez pary tej samej płci według formy obrzędowej Kościoła Anglii. Zakaz dotyczy również jakiegokolwiek oficjalnej formy błogosławieństwa dla par, które zgodnie z prawem państwowym zarejestrowały swój związek partnerski lub małżeństwo tej samej płci. W dokumencie podkreślono również, że żadne prawa i obowiązki, jakie obecnie odnoszą się do małżeństw zawieranych w kościołach wspólnoty nie mogą zostać rozciągnięte na pary tej

---

of the Church of England. 7th edition incorporating first and second supplement, London 2016, c. B 30.1. Dalej cytowane jako CCE.

¹² Na mocy ustawy *Civil Partnership Act 2004*, c. 33, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/pdfs/ukpga_20040033_en.pdf [dostęp 6.11.2017].

¹³ Na mocy ustawy *Marriage (Same Sex Couples) Act 2013*, c. 30, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/30/pdfs/ukpga_20130030_en.pdf [dostęp 6.11.2017].

¹⁴ „No Canon of the Church of England is contrary to section 3 of the *Submission of the Clergy Act 1533* (which provides that no Canons shall be contrary to the Royal Prerogative or the customs, laws or statutes of this realm) by virtue of its making provision about marriage being the union of one man with one woman”. *Marriage (Same Sex Couples)*..., dz. cyt., sec. 1(3).

samej płci.¹⁵ Zakaz małżeństw jedнопłciowych został wzmocniony przez Izbę Biskupów przepisem zabraniającym udzielania święceń do któregokolwiek z trzech stopni posługi w Kościele Anglii osobom, które zawarły małżeństwo jedнопłciowe. Podobnie osoby już wyświęcone nie mogą wstępować w związki małżeńskie tej samej płci.¹⁶ Jednocześnie biskupi pozwalają duchownym w pewnych, pozostawionych ich rozeznaniu okolicznościach odprawić jakiś rodzaj prywatnej modlitwy nad parą tej samej płci, która o to prosi.¹⁷ W dokumencie zawarto też zakaz odmawiania osobom świeckim, żyjącym w związkach tej samej płci oraz ich dzieciom dostępu do sakramentów chrztu, bierzmowania i komunii św. Zakazano również niedopuszczania ich do praktykowania we wspólnocie wiernych. Prawo Kościoła Anglii zabrania ponadto pytać takie pary o naturę tworzonego przez nich związku, uzależniając zgodę na dostęp do sakramentów i członkostwo we wspólnocie od udzielonej odpowiedzi.¹⁸

W tym miejscu należy także zaznaczyć, że Kościołowi Anglii zostało nadane prawo do sprzeciwu sumienia wobec asystowania przy zawieraniu małżeństwa przez osoby, które dokonały zmiany płci i uzyskały zgodnie z prawem państwowym certyfikat uznania płci (*gender recognition certificate*). Ustawa *Gender Recognition Act 2004* stanowi, że żaden duchowny nie może zostać zobowiązany do asystowania przy zawieraniu małżeństwa przez osoby, co do których ma uzasadnione przekonanie, że nabyły nową płć zgodnie z przepisami tejże ustawy.¹⁹

---

¹⁵ HOUSE OF BISHOPS, *Pastoral Guidance on Same Sex Marriage. Appendix*, 15 II 2014, <https://www.church-of-england.org/media-centre/news/2014/02/house-of-bishops-pastoral-guidance-on-same-sex-marriage.aspx>, [dostęp 6.11.2017], sec. 12, 19, 20.

¹⁶ TAMŻE, sec. 27.

¹⁷ TAMŻE, sec. 20.

¹⁸ TAMŻE, sec. 18.

¹⁹ „A clergyman is not obliged to solemnise the marriage of a person if the clergyman reasonably believes that the person's gender has become the acquired gender under the Gender Recognition Act 2004”, *Gender Recognition Act 2004*, c. 7, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/7/contents> [dostęp 6.11.2017], sec. 3(1); *Marriage*

Co do zasady małżeństwo w prawie Kościoła Anglii ma charakter trwały i dożgonny. Zarówno wspomniany wyżej kanon B 30, jak i inne dokumenty podkreślają, że małżeństwo może zostać rozwiązane jedynie przez śmierć jednej ze stron. Dokument Izby Biskupów *Marriage: A Teaching Document* stwierdza, że wszyscy chrześcijanie wierzą w małżeństwo „nierozzerwalne” w takim sensie, że przyrzeczenia małżeńskie są składane bezwarunkowo na całe życie, na dobre i na złe, w bogactwie i w biedzie, w zdrowiu i chorobie, dopóki śmierć ich nie rozłączy.²⁰ Z kolei inny dokument – *Guidelines for the Celebration of Inter Faith Marriages in Church* – stanowi, że w przypadku nupturientów różnych wyznań, którzy chcą zawrzeć małżeństwo w Kościele Anglii, duchowny przeprowadzający czynności przedślubne powinien upewnić się co do tego, że akceptują oni rozumienie małżeństwa jako związku wyłącznego (*exclusive*), dożgonnego (*lifelong*) oraz pociągającego za sobą wzajemne oddanie (*involving commitment*).²¹

Należy jednak zwrócić uwagę na odmienne od katolickiego rozumienie pojęcia „nierozzerwalność”. Cytowany powyżej dokument Izby Biskupów przedstawiający nauczanie o małżeństwie tłumaczy, że Kościół Anglii co do rozumienia nierozzerwalności bliższy jest Kościołowi prawosławnemu niż Kościołowi katolickiemu. Uważa, że nierozzerwalność małżeństwa nie oznacza bezskuteczności wyroku rozwodowego i nieważności powtórnego małżeństwa w oczach Boga, jako że reformatorzy Kościoła nie tak rozumieli nauczanie Pisma św. o nierozzerwalności. Podobnie jak w Kościele prawosławnym dopuszcza się możliwość „śmierci” małżeństwa. Zasadniczo Kościół Anglii dopuszczał powtórne małżeństwo jedynie po śmierci poprzedniego

---

Act 1949, 12, 13 & 14 Geo. 6, c. 76, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/12-13-14/76/contents> (dostęp 6.11. 2017), sec. 5B. Dalej cytowana jako MA; T. J. ZIELIŃSKI, *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, Warszawa 2016, s. 325.

²⁰ HOUSE OF BISHOPS, *Marriage: A Teaching Document (20.09.1999)*, <https://www.churchofengland.org/media/45645/marriage.pdf> [dostęp 6.11.2017], s. 5.

²¹ MISSION AND PUBLIC AFFAIRS DIVISION, *Guidelines for the Celebration of Inter Faith Marriages in Church*, <https://www.churchofengland.org/media/666345/guidelines%20for%20the%20celebration%20of%20inter%20faith%20marriages%20in%20church.pdf> [dostęp 14.11.2017], sec. 7.

współmałżonka. Uważał takie małżeństwo za niedopuszczalne za życia byłego współmałżonka, bowiem zobowiązania i relacje stworzone przez związek małżeński nie wygasają mimo zakończenia samego związku.²² Jednakże obecnie obowiązujące prawo Kościoła Anglii pod pewnymi warunkami pozwala osobom rozwiedzionym na powtórne małżeństwa również za życia byłego współmałżonka.

Kościół Anglii wyznaje, że małżeństwo jest zakorzenione w porządku naturalnym, dlatego też ważne i skutecznie zawrzeć małżeństwo może każdy, nie tylko ochrzczony. Tym, co tworzy małżeństwo nie jest ani kościelna ceremonia, ani nawet wiara nupturientów, tylko ich wspólna, wyrażona w sposób uroczysty zgoda na wstąpienie w dozgonny związek oparty na wzajemnej miłości i wierności.²³ Stąd w Kościele Anglii podkreśla się konieczność akceptacji przez nupturientów obowiązku wzajemnego oddania, poświęcenia i zaangażowania w relację małżeńską. Zobowiązujący do wzajemnej pomocy charakter małżeństwa jest jednym z jego trzech kluczowych przymiotów.²⁴ Kanon B 30 wyraża ten aspekt przez określenie, że celem małżeństwa, obok zrodzenia i wychowania potomstwa oraz właściwego ukierunkowania naturalnych popędów i skłonności, jest wzajemne towarzyszenie, pomoc i pociecha. Małżonkowie powinni udzielać ich sobie nawzajem w dobrobyciu i w przeciwnościach, przez cały okres trwania małżeństwa, aż do śmierci.²⁵

W Kościele Anglii zwraca się też uwagę na charakter sakramentalny małżeństwa. Przymiot ten nie jest wyrażony wprost w kanonie B 30, który zawiera jedynie odniesienie do nauczania Chrystusa

---

²² HOUSE OF BISHOPS, *Marriage: A Teaching Document* (20.09.1999), dz. cyt., s. 5-6.

²³ MISSION AND PUBLIC AFFAIRS DIVISION, *Guidelines for the Celebration of Inter Faith Marriage in Church*, dz. cyt., sec. 1; SECOND ANGLICAN/ROMAN CATHOLIC INTERNATIONAL COMMISSION, *Life in Christ: Morals, Communion and the Church*, http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/angl-comm-docs/rc_pc_chrstuni_doc_19930906_life-in-christ_en.html (dostęp 14.11.2017), nr 74.

²⁴ MISSION AND PUBLIC AFFAIRS DIVISION, *Guidelines for the Celebration of Inter Faith Marriage in Church*, dz. cyt., sec. 7.

²⁵ CCE, c. B 30.1.

o małżeństwie jako źródła nauki Kościoła Anglii o tej instytucji.²⁶ Współczesne rozumienie sakramentalności małżeństwa przez Kościół Anglii rozwinęło się na gruncie dialogu ekumenicznego całej Wspólnoty Anglikańskiej z Kościołem katolickim. Należy podkreślić, że już od czasów reformacji, małżeństwo nie jest zaliczane przez Kościół Anglii do sakramentów. Za sakramenty uważa się jedynie chrzest i Eucharystię, bowiem według relacji Ewangelii tylko one zostały wprost ustanowione przez Jezusa Chrystusa. Zgodnie z doktryną Kościoła Anglii pozostałe pięć sakramentów, które uznaje Kościół katolicki, w tym małżeństwo, są uważane za stany życia, na które Pismo św. pozwala, a do sakramentów zostały wliczone w wyniku zniekształcenia nauki i praktyki Apostołów.²⁷ Stąd w sensie ścisłym w odniesieniu do nauki Kościoła Anglii o małżeństwie, należy mówić nie tyle o jego sakramentalności, co o charakterze sakramentalnym, bowiem rozumienie sakramentalności przez Wspólnotę Anglikańską różni się od pojęcia sakramentalności, jakie funkcjonuje w Kościele katolickim.²⁸

Anglikanie traktują małżeństwo jako sakrament istniejący na długo przed Chrystusem. Twierdzą, że nie należy on do owoców Misterium Paschalnego, a co za tym idzie nie uznają małżeństwa jako sakramentu istniejącego w porządku Kościoła. Podkreślają oni, że sakramentalny charakter małżeństwa wynika z porządku stworzenia,

---

²⁶ „The Church of England affirms, according to our Lord’s teaching, that marriage...”. TAMŻE.

²⁷ „There are two Sacraments ordained of Christ our Lord in the Gospel, that is to say, Baptism, and the Supper of the Lord. Those five commonly called Sacraments, that is to say, Confirmation, Penance, Orders, Matrimony, and extreme Unction, are not to be counted for Sacraments of the Gospel, being such as have grown partly of the corrupt following of the Apostles, partly are states of life allowed in the Scriptures; but yet have not like nature of Sacraments with Baptism, and the Lord’s Supper, for that they have not any visible sign or ceremony ordained of God.” *Articles of Religion*, w: *The Book of Common Prayer*, <https://www.churchofengland.org/prayer-worship/worship/book-of-common-prayer/articles-of-religion.aspx> [dostęp 6.11.2017], art. XXV.

²⁸ S. NOWOSAD, *Międzynarodowa Komisja Anglikańska, „Życie w Chrystusie: Moralność, Komunia i Kościół” (Nr 59-77)*, w: Forum Teologiczne 13 (2012), s. 208.

a więc posiada go każde małżeństwo, również nieochrzczonych i niewierzących. Wzajemna miłość małżonków i oddanie, które stanowią fundament małżeństwa, są jednocześnie skutecznym znakiem uczestnictwa w miłości Bożej. Bóg jako źródło miłości, przez miłość małżonków sprawia, że małżeństwo staje się środkiem powszechnego błogosławieństwa i łaski. Sakramentalny charakter małżeństwa wynika z tego, że małżeństwo pozwala małżonkom przekraczać ograniczenia ludzkiej natury i uczestniczyć w miłości Bożej, a jednocześnie staje się znakiem błogosławieństwa i źródłem łaski od Boga dla samych małżonków i całego stworzenia. Natomiast przez przynależność do Kościoła i zawieranie małżeństwa z wiarą, małżonkowie mogą bardziej i głębiej doświadczyć sakramentalności, przez uczestnictwo w życiu i komunii Kościoła – Ciała Chrystusa.²⁹ Takie rozumienie sakramentalności małżeństwa skutkuje innym niż katolickie rozumieniem jego istoty, a przede wszystkim nierozzerwalności.³⁰

2. Przeszkody powodujące nieważność małżeństwa

Prawodawca Kościoła Anglii w kanonie B 33 nakłada na każdego uprawnionego duszpasterza, do którego nupturienti zwracają się z prośbą o asystowanie przy zawarciu małżeństwa, obowiązek sprawdzenia, czy nie zachodzą między nimi przeszkody małżeńskie (*impediments*), uniemożliwiające zawarcie ważnego małżeństwa.³¹

---

²⁹ SECOND ANGLICAN/ROMAN CATHOLIC INTERNATIONAL COMMISSION, *Life in Christ: Morals, Communion and the Church*, dz. cyt., nr 61; INTERNATIONAL ANGLICAN LITURGICAL CONSULTATION, *Rites Relating to Marriage*, <http://www.anglicancommunion.org/media/39741/ialc-rites-relating-to-marriage-acc-15.pdf> (dostęp 6.11.2017), sec. 2.2-4; S. NOWOSAD, *Międzynarodowa Komisja Anglikańska, „Życie w Chrystusie: Moralność, Komunia i Kościół” (Nr 59-77)*, dz. cyt., s. 207.

³⁰ SECOND ANGLICAN/ROMAN CATHOLIC INTERNATIONAL COMMISSION *Life in Christ: Morals, Communion and the Church*, dz. cyt., nr 74-75.

³¹ “It shall be the duty of the minister, when application is made to him for matrimony to be solemnized in the church or chapel of which he is the minister, to inquire whether there be any impediment either to the marriage or to the solemnization thereof.”, CCE, c. B 33.

Do przeszkód, które powodują nieważność małżeństwa od momentu jego zawarcia (*marriage void*) należą wiek, pokrewieństwo, powinowactwo oraz przeszkoda trwającego węzła małżeńskiego lub związku partnerskiego. Pierwsze trzy unormowane są wprost w „Kanonach Kościoła Anglii”. Ostatnia wynika po części z rozumienia istoty małżeństwa jako trwałego związku jednej kobiety i jednego mężczyzny, natomiast wyrażona jest wprost w ustawie państwowej *Matrimonial Causes Act 1973*.³²

Odnosnie wieku, kanon B 31.1. stanowi, że nie może ważnie zawrzeć małżeństwa osoba, lub osoby, które nie ukończyły 16 roku życia.³³ Jednocześnie jeden z kolejnych kanonów stanowi, że duszpasterz nie może wyrazić zgody i asystować przy zawieraniu małżeństwa osób pomiędzy 16 a 18 rokiem życia, chyba że są one wdowcami albo na małżeństwo wyrażają zgodę ich rodzice lub prawni opiekunowie.³⁴

Prawodawca Kościoła Anglii, regulując zakaz zawierania małżeństw z powodu zbyt bliskiego pokrewieństwa i powinowactwa, nie posługuje się znanymi z prawa rzymskiego i katolickiego prawa kanonicznego liniami i stopniami tychże relacji, wyszczególnia natomiast w formie tabeli z jakimi spokrewnionymi lub spowinowacnymi osobami nie można zawrzeć ważnego małżeństwa. I tak mężczyzna nie może poślubić: swojej matki, córki, adoptowanej córki, matek swojego ojca ani swojej matki, córek swojego syna ani swojej córki, siostry, matki ani córki swojej żony, żony swojego ojca, żony swojego syna, żony swojego dziadka zarówno po stronie ojca jak i matki, córek syna lub córki swojej żony, sióstr zarówno swojego ojca jak i swojej matki, córki swojego brata ani swojej siostry. Kobieta natomiast nie może

---

³² *Matrimonial Causes Act 1973*, c. 18, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18/contents> [dostęp 6.11.2017]. Dalej cytowana jako MCA.

³³ „No person who is under 16 years of age shall marry, and all marriages purported to be made between persons either of whom is under 16 years of age are void.” CCE, c. B 31.1.

³⁴ „No minister shall solemnize matrimony between two persons either of whom (not being a widow or widower) is under 18 years of age otherwise than in accordance with the requirements of the law relating to the consent of parents or guardians in the case of the marriage of a person under 18 years of age.” TAMŻE, c. B 32.

poślubić: swojego ojca ani syna, adoptowanego syna, swoich dziadków z obu stron, swoich wnuków niezależnie czy będą to synowie syna czy córki, brata, ojca ani syna swojego męża, mężów zarówno swojej matki, jak i swojej córki, mężów zarówno matki swojego ojca jak i matki swojej matki, synów zarówno córki jak i syna swojego męża, brata swojego ojca, brata swojej matki, syna swojego brata ani syna swojej siostry. Przy czym słowa „brat” i „siostra” odnoszą się również do braci i sióstr przyrodnych.³⁵ Analizując tabelę, trzeba brać pod uwagę, że prawo angielskie pozwala na powtórne małżeństwa, stąd też w tym przypadku słowa „mąż” i „żona” oznaczają najczęściej byłych współmałżonków, z którymi wiązą daną osobę więzy powinowactwa powstałe przez poprzednie małżeństwo. W przypadku przeszkody powinowactwa zachodzi też pewien wyjątek uregulowany ustawą *Marriage (Prohibited Degrees of Relationship) Act 1986*. Pierwszy artykuł tejże ustawy stanowi, że może ważnie zawrzeć małżeństwo mężczyzna z córką lub wnuczką swojej byłej żony oraz z byłą żoną swojego ojca lub dziadka, o ile oboje ukończyli 21 lat, a młodsza osoba do ukończenia 18 roku życia ani przez chwilę nie pozostawała w relacji dziecka (lub wnuka) wobec starszej strony. Nie ma tutaj znaczenia czy byli mężowie tych kobiet wciąż żyją czy nie.³⁶ Na mocy tejże

³⁵ „Subject to the provisions of the *Marriage (Prohibited Degrees of Relationship) Act 1986*, no person shall marry within the degrees expressed in the following Table, and all marriages purported to be made within the said degrees are void. A table of kindred and affinity. A man may not marry his mother, daughter, adopted daughter, father's mother, mother's mother, son's daughter, daughter's daughter, sister, wife's mother, wife's daughter, father's wife, son's wife, father's father's wife, mother's father's wife, wife's daughter's daughter, wife's son's daughter, father's sister, mother's sister, brother's daughter, sister's daughter. A woman may not marry her: father, son, adopted son, father's father, mother's father, son's son, daughter's son, brother, husband's father, husband's son, mother's husband, daughter's husband, father's mother's husband, mother's mother's husband, husband's daughter's son, husband's son's son, father's brother, mother's brother, brother's son, sister's son. In this Table the term 'brother' includes a brother of the half-blood, and the term 'sister' includes a sister of the half-blood.” Tamże, c. B 31.2.

³⁶ „A marriage solemnized after the commencement of this Act between a man and a woman who is the daughter or grand-daughter of a former spouse of his

ustawy męzczyzna może ważnie poślubić również byłą żonę swojego prawnuka oraz babkę swojej byłej żony niezależnie czy byli mężowie tychże kobiet żyją, czy nie.³⁷ Jednocześnie ustawa ta przyznaje duchownym Kościoła Anglii prawo odmowy asystowania przy zawieraniu małżeństwa przez osoby, które znajdują się w jakiegokolwiek innej od wyżej wymienionych relacji powinowactwa dopuszczalnej przez prawo państwowe, a kwestionowanej przez normy kanoniczne. Duchowny ma również prawo nie wyrazić zgody na zawarcie takiego małżeństwa w podległej mu świątyni.³⁸

Ostatnią przyczyną powodującą nieważność małżeństwa jest trwanie którejkolwiek ze stron w ważnie zawartym i nie rozwiązanym małżeństwie lub związku partnerskim. Ustawa *Matrimonial Causes Act 1973* stanowi, że małżeństwo jest nieważne jeśli w chwili jego zawierania którakolwiek ze stron była już zamężna według prawa lub trwała w zawartym zgodnie z prawem związku partnerskim.³⁹ Związki partnerskie zostały wprowadzone do systemu prawnego Anglii ustawą *Civil Partnership Act 2004* jako sposób zalegalizowania

---

(whether the former spouse is living or not) or who is the former spouse of his father or grandfather (whether his father or grandfather is living or not) shall not be void by reason only of that relationship if both the parties have attained the age of twenty-one at the time of the marriage and the younger party has not at any time before attaining the age of eighteen been a child of the family in relation to the other party.” *Marriage (Prohibited Degrees of Relationship) Act 1986*, c. 16, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/16/contents> [dostęp 6.11.2017], sec. 1 (1).

³⁷ „A marriage solemnized after the commencement of this Act between a man and a woman who is the grandmother of a former spouse of his (whether the former spouse is living or not) or is a former spouse of his grandson (whether his grandson is living or not) shall not be void by reason only of that relationship.” TAMŻE, sec. 1 (2).

³⁸ „No clergyman shall be obliged – (a) to solemnize a marriage which, apart from the Marriage (Prohibited Degrees of Relationship) Act 1986, would have been void by reason of the relationship of the persons to be married; or (b) to permit such a marriage to be solemnized in the church or chapel of which he is the minister.”, TAMŻE, sec. 3; MA, sec. 5A.

³⁹ „A marriage (...) shall be void on the following grounds only, that is to say that at the time of the marriage either party was already lawfully married or a civil partner”. MCA, sec. 11(b).

związków osób tej samej płci i straciły na znaczeniu, gdy ustawa *Marriage (Same Sex Couples) Act 2013* umożliwiła takim parom zawieranie małżeństw w formie cywilnej. Trzeba jednak zaznaczyć, że jakkolwiek Kościół Anglii ma prawo odmówić błogosławienia związków osób tej samej płci, to jednak może zdarzyć się sytuacja, w której osoba trwająca w zalegalizowanym związku z osobą tej samej płci usiłuje zawrzeć małżeństwo heteroseksualne z inną osobą. W takich wypadkach duchowny Kościoła Anglii ma prawo i obowiązek odmówić asystowania przy zawieraniu drugiego heteroseksualnego małżeństwa, zaś takie małżeństwo w świetle prawa angielskiego byłoby i tak nieważne. Bigamia pozostaje w prawie Anglii przestępstwem i jest zakazana przez ustawę karną *Offences Against the Person Act 1861*.⁴⁰

Należy również zaznaczyć, że przeszkoda węzła małżeńskiego lub związku partnerskiego ma charakter względny, bowiem Kościół Anglii dopuszcza pod pewnymi warunkami możliwość zawarcia powtórnego małżeństwa przez osoby, których poprzednie małżeństwo zostało rozwiązane. Przeszkodą jest zatem jedynie trwający, nie zaś rozwiązany węzeł małżeński lub związek partnerski – inaczej niż w prawie kanonicznym Kościoła katolickiego, który przeszkodę węzła małżeńskiego ważnie zawartego i dopełnionego uznaje za przeszkodę bezwzględną.

3. Forma zawarcia małżeństwa

Prawo angielskie oraz prawo Kościoła Anglii przewidują tylko jedną instytucję małżeństwa heteroseksualnego. W związku z tym, różne określone w prawie państwowym sposoby zawarcia małżeństwa między kobietą i mężczyzną⁴¹, zarówno świeckie jak i religijne,

---

⁴⁰ *Offences Against the Person Act 1861, 24 & 25 Vict., c. 100*, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/24-25/100/contents> [dostęp 7.11.2017], sec. 57.

⁴¹ W obecnie obowiązującym prawie wyróżnia się 4 formy zawarcia małżeństwa: 1) małżeństwo według obrzędów Kościoła Anglii; 2) małżeństwo według formy wyznaniowej Żydów i Kwaków; 3) małżeństwo w formie wyznaniowej pozostałych wspólnot religijnych, innych niż Kościół Anglii, Żydzi i Kwakrzy; 4) małżeństwo w formie świeckiej przed urzędnikiem cywilnym. B. G. SCHARFFS, S. DISPATCH, S.

jeśli spełniają określone warunki określone przez prawo, skutkują powstaniem małżeństwa o takim samym statusie. Nie istnieje w prawie angielskim rozróżnienie na małżeństwo wyznaniowe i cywilne.⁴²

Prawo do zawarcia małżeństwa według obrzędów Kościoła Anglii (*marriage according to the rites of the Church of England*) od czasów uchwalenia ustawy *An Act for the Better Preventing of Clandestine Marriage 1753*⁴³ posiada każdy mieszkaniec parafii anglikańskiej. Uprawnienie to, potwierdzone wyrokami sądów, przysługuje każdemu rezydentowi, który uprzednio nie był w związku małżeńskim, niezależnie od wyznania i jego stosunku do religii. W doktrynie wywodzi się je z prawnego obowiązku duchownych anglikańskich do przeprowadzania ceremonii małżeńskich w kraju. Sam Kościół Anglii w 2008 roku⁴⁴ rozszerzył to uprawnienie na inne osoby, wprowadzając jako kryterium umożliwiające zawarcie małżeństwa w danym miejscu tak zwane „kwalifikujące powiązanie” z parafią (*qualifying connection*).⁴⁵ W obecnym brzmieniu prawo angielskie nadaje uprawnienie do zawarcia małżeństwa w danej parafii Kościoła Anglii osobom zamieszkałym na jej terenie, osobom, dla których jest to zwyczajne miejsce kultu, tym, którzy zostali ochrzczeni w danej parafii lub ich bierzmowanie zostało odnotowane w parafialnej księdze, tym, którzy kiedykolwiek posiadali miejsce zamieszkania na terenie parafii lub którzy w danym kościele

---

Comparative models for transitioning from religious to civil marriage systems, Journal of Law and Family Studies, 12 (2010), s. 425.

⁴² T. J. ZIELIŃSKI, *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, dz. cyt., s. 321-322.

⁴³ *An Act for the Better Preventing of Clandestine Marriage 1753*, 26 Geo 2, c. 33.

⁴⁴ *Church of England Marriage Measure 2008*, 2008 No.1, <https://www.legislation.gov.uk/ukcm/2008/1/contents> (dostęp 8.11.2017). Dalej cytowane jako „*Measure 2008*”. Tenże akt prawny został częściowo zmieniony w 2012 roku przez *Church of England Marriage (Amendment) Measure 2012*, 2012 No. 1, <https://www.legislation.gov.uk/ukcm/2012/1/contents> (dostęp 8.11.2017). W omawianej kwestii art. 1 *measure* z 2012 roku zezwala na zawarcie małżeństwa w dowolnym kościele, w przypadku gdy kościół lub kaplica, z którym dana osoba ma kwalifikujące powiązanie jest niedostępny z określonych w *measure* powodów.

⁴⁵ T. J. ZIELIŃSKI, *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, dz. cyt., s. 322.

mieli w zwyczaju uczestniczyć w publicznym kulcie przez minimum 6 miesięcy, a także osobom, których rodzice (w tym adopcyjni) kiedykolwiek mieszkali lub praktykowali wiarę w sposób publiczny w danej parafii przez co najmniej 6 miesięcy oraz tym, których rodzice lub dziadkowie (w tym adopcyjni) zawarli małżeństwo w danym kościele.⁴⁶

Małżeństwo według obrzędów Kościoła Anglii może zostać zawarte po przeprowadzeniu czynności wstępnych, których dokonuje się na jeden z czterech sposobów, co w praktyce sprowadza się do rozróżnienia czterech form zawarcia małżeństwa: 1) małżeństwo po zapowiedziach (*marriage by banns*); 2) małżeństwo na podstawie specjalnej licencji arcybiskupa Canterbury (*special licence*); 3) małżeństwo na podstawie licencji powszechnej (*common licence*) oraz 4) małżeństwo na podstawie certyfikatu superintendenta rejestratora (*certificate issued by a superintendent registrar*).⁴⁷

⁴⁶ „(1) A person intending to be married shall have the like, but no greater, right to have the marriage solemnized in a parish church of a parish with which he or she has a connection specified in subsection (3) below (in this Measure referred to as a “qualifying connection”) as that person has to have the marriage solemnized in the parish church of the parish in which he or she resides or which is his or her usual place of worship (...). For the purposes of this section a person has a qualifying connection with a parish in which the marriage is to be solemnized if – (a) that person was baptised in that parish (unless the baptism took place in a combined rite which included baptism and confirmation) or is a person whose confirmation has been entered in the register book of confirmation for any church or chapel in that parish; (b) that person has at any time had his or her usual place of residence in that parish for a period of not less than six months; (c) that person has at any time habitually attended public worship in that parish for a period of not less than six months; (d) a parent of that person has during the lifetime of that person had his or her usual place of residence in that parish for a period of not less than six months or habitually attended public worship in that parish for that period; or (e) a parent or grandparent of that person has been married in that parish. (4) For the purpose of subsection (3)(d) or (e) above “parent” includes an adoptive parent and any other person who has undertaken the care and upbringing of the person seeking to establish a qualifying connection and “grandparent” shall be construed accordingly.” *Measure 2008*, sec. 1(1), 1(3)-(4).

⁴⁷ „A marriage according to the rites of the Church of England may be solemnized: (a) after the publication of banns of marriage; (b) on the authority of a special

W każdej z wyżej wymienionych form sam liturgiczny obrzęd zawarcia małżeństwa dokonuje się w obecności duchownego jako świadka urzędowego oraz co najmniej dwóch świadków zwykłych⁴⁸ według formy liturgicznej zawartej w *Book of Common Prayer*.⁴⁹ Obrzęd zawarcia małżeństwa może być sprawowany co do zasady jedynie w kościołach i kaplicach Kościoła Anglii. Arcybiskup Canterbury może w licencji specjalnej zezwolić na zawarcie małżeństwa w innym miejscu. Z kolei biskup diecezjalny ma prawo, na wniosek władz świeckich lub wojskowych, wydać upoważnienie do głoszenia zapowiedzi i zawarcia małżeństwa w kaplicach wojskowych.⁵⁰ Obrzęd zawarcia małżeństwa w Kościele Anglii sprawuje się między godziną 8 a 18, chyba że licencja specjalna arcybiskupa Canterbury zezwala na inną porę.⁵¹ W celu wywołania skutków cywilnych małżeństwa

---

licence of marriage granted by the Archbishop of Canterbury or any other person by virtue of the Ecclesiastical Licences Act 1533 (in these Canons, and in the statute law, referred to as a 'special licence'); (c) on the authority of a licence (other than a special licence) granted by an ecclesiastical authority having power to grant such a licence (in these Canons, and in the statute law, referred to as a 'common licence'); or (d) on the authority of a certificate issued by a superintendent registrar under the provisions of the statute law in that behalf." CCE, c. B 34.1. Por. MA, sec. 5. Opis poszczególnych form w literaturze polskojęzycznej podaje T. J. ZIELIŃSKI, *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, dz. cyt., s. 324-327.

⁴⁸ „Every marriage shall be solemnized in the presence of two or more witnesses besides the minister who shall solemnize the same.” CCE, c. 35.4. Por. MA, sec. 22.

⁴⁹ „In all matters pertaining to the publication of banns of marriage and to the solemnization of matrimony every minister shall observe the law relating thereto, including, so far as they are applicable, the rules prescribed by the rubric prefixed to the office of Solemnization of Matrimony in *The Book of Common Prayer*.” CCE, c. B 35.2; Kształt i przebieg obrzędu: *The Form of Solemnization of Matrimony*, w: *The Book of Common Prayer*, <https://www.churchofengland.org/prayer-worship/worship/book-of-common-prayer/the-form-of-solemnization-of-matrimony.aspx> [dostęp 8.11.2017].

⁵⁰ T. J. ZIELIŃSKI, *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, dz. cyt., s. 327; MA, sec. 69.

⁵¹ „A marriage may not be solemnized at any unseasonable hours but only between the hours of eight in the forenoon and six in the afternoon.” CCE, c. B 35.3. „The Archbishop of Canterbury may grant a special licence for the solemnization of

zawartego według obrzędów Kościoła Anglii duchowny asystujący ma obowiązek dokonania jego rejestracji w specjalnych księgach rejestrowych. Księgi te, prowadzone przez duchownych Kościoła Anglii, znajdują się pod ścisłą kontrolą państwowego urzędu Generalnego Rejestratora dla Anglii i Walii (*Registrar-General for England and Wales*). Duchowni mają obowiązek przesyłać mu co kwartał zaktualizowane kopie tychże ksiąg, zachowując oryginały.⁵²

Artykuł 25 ustawy *Marriage Act 1949* uzależnia ważność małżeństwa od poprawności zachowania przepisów prawa odnoszących się do poszczególnych form zawierania małżeństwa według obrzędów Kościoła Anglii. Jeśli małżeństwo zostanie zawarte w niedozwolonym miejscu lub na podstawie wadliwie wygłoszonych zapowiedzi, lub wadliwie wydanych licencji (zarówno specjalnej jak i powszechnej), lub wadliwie wydanego certyfikatu superintendenta rejestratora, lub jeśli nupturieneci świadomie i dobrowolnie wyrażają wolę zawarcia małżeństwa według obrzędów Kościoła Anglii wobec świadka urzędowego, który nie jest duchownym – w każdym z tych przypadków ich małżeństwo jest nieważne. Nieważne jest również małżeństwo osób tej samej płci, jeśli byłoby zawarte według obrzędów Kościoła Anglii.⁵³

---

matrimony without the publication of banns at any convenient time or place not only within the province of Canterbury but throughout all England.” CCE, c. B 34.2.

⁵² T. J. ZIELIŃSKI, *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, dz. cyt., s. 327

⁵³ „(1) A marriage shall be void in any of the following cases. (2) Case A is where any persons knowingly and wilfully intermarry according to the rites of the Church of England (otherwise than by special licence) – (a) except in the case of a marriage in pursuance of section 26(1)(dd) of this Act, in any place other than a church or other building in which banns may be published; (b) without banns having been duly published, a common licence having been obtained, or certificates having been duly issued under Part III of this Act by a superintendent registrar to whom due notice of marriage has been given; or (c) on the authority of a publication of banns which is void by virtue of subsection (3) of section three or subsection (2) of section twelve of this Act, on the authority of a common licence which is void by virtue of subsection (3) of section sixteen of this Act, or on the authority of certificates of a superintendent registrar which are void by virtue of subsection (2) of section thirty-three of this Act; (d) in the case of a marriage on the authority of certificates of

Kościół Anglii przewiduje specjalny liturgiczny obrzęd⁵⁴ do odprawienia w kościele na prośbę par, które wcześniej ważnie zawarły małżeństwo przed urzędnikiem cywilnym. Jako że małżeństwo w takim przypadku zostało już wcześniej zawarte i zarejestrowane, nie przeprowadza się czynności przygotowawczych, jak te wymagane prawem wobec nupturientów, którzy zawierają małżeństwo według obrzędów Kościoła Anglii. Nie odnotowuje się też faktu przeprowadzenia takiej ceremonii w kościelnym rejestrze małżeństw. Prawo Kościoła Anglii pozostawia rozeznaniu duszpasterza ewentualne udzielenie zgody i asystowanie przy takiej ceremonii.⁵⁵

Prawodawca Kościoła Anglii nie przewiduje natomiast osobnej formy powtórnego zawierania małżeństwa ani specjalnej ceremonii liturgicznej dla par, które wcześniej zawarły małżeństwo w formie religijnej innych wspólnot wyznaniowych, akceptowanej przez angielskie prawo, uznając takie małżeństwa za ważne. Na tym tle

---

a superintendent registrar, in any place other than the church building or other place specified in the notices of marriage and certificates as the place where the marriage is to be solemnized; (3) Case B is where any persons knowingly and wilfully consent to or acquiesce in the solemnization of a Church of England marriage between them by a person who is not in Holy Orders. (4) Case C is where any persons of the same sex consent to or acquiesce in the solemnization of a Church of England marriage between them. MA, sec. 25 (tekst ujednolicony przez autora z uwzględnieniem zmian dokonanych ustawą *Marriage (Same Sex Couples) Act 2013*, sec. 4).

⁵⁴ Pełny tekst obrzędu: CHURCH OF ENGLAND, *Common Worship: An Order of Prayer and Dedication After a Civil Marriage*, London 2001.

⁵⁵ „1. If any persons have contracted marriage before the civil registrar under the provisions of the statute law, and shall afterwards desire to add thereto a service of Solemnization of Matrimony, a minister may, if he see fit, use such form of service, as may be approved by the General Synod under Canon B 2, in the church or chapel in which he is authorized to exercise his ministry: Provided first, that the minister be duly satisfied that the civil marriage has been contracted, and secondly that in regard to this use of the said service the minister do observe the Canons and regulations of the General Synod for the time being in force. 2. In connection with such a service there shall be no publication of banns nor any licence or certificate authorizing a marriage: and no record of any such service shall be entered by the minister in the register books of marriages provided by the Registrar General” CCE, c. B 36.

Wspólnota Anglikańska wnosila w ramach prowadzonego dialogu ekumenicznego zastrzezenia wobec Kościoła katolickiego, sugerując, że obowiązujący wymóg zachowania formy kanonicznej Kościoła katolickiego do ważności małżeństw mieszanych katolików stanowi pewną niesprawiedliwość niezrozumiałą dla wiernych anglikańskich i szkodliwą z punktu widzenia prowadzonego dialogu. Sugerowano też, aby oba Kościoły wydały wspólną deklarację wzajemnie uznającą ważność małżeństw zawartych w formach przewidzianych przez prawo obydwu Kościołów.⁵⁶

4. Rozwiązanie małżeństwa

Prawodawca Kościoła Anglii co do zasady uznaje małżeństwo za nierozzerwalne i nie przewiduje w swoim prawie żadnej formy rozwiązania małżeństwa. Jednocześnie dopuszcza jednak możliwość rozwiązania małżeństwa swoich wiernych, jaką daje im prawo państwowe, a nawet pozwala na powtórne zawarcie małżeństwa osobom, których poprzednie małżeństwo zostało rozwiązane. Prawo angielskie przewiduje dwa sposoby rozwiązania małżeństwa ważnie zawartego – rozwód i unieważnienie.

4.1. Rozwód

Kościół Anglii nie ma w swoim prawie odrębnej instytucji rozwodu, nie przeprowadza też własnej procedury rozwodowej. Instytucja powszechnie dostępnego rozwodu została wprowadzona przez prawo państwowe w 1857 roku.⁵⁷ Wcześniej rozwody przeprowadzane były sporadycznie przez parlament, który każdorazowo w drodze ustawy orzekał o rozwodzie w konkretnych przypadkach małżeństw

---

⁵⁶ ANGLICAN-ROMAN CATHOLIC COMMISSION, *Final report on the theology of marriage and its application to mixed marriages*, 27 VI 1975, Washington 1976, sec. 62-63.

⁵⁷ Na mocy ustawy *An Act to amend the Law relating to Divorce and Matrimonial Causes in England 1857*, 20 & 21 Vict., c. 85.

osób określonych z imienia i nazwiska. Od początku wprowadzenia powszechnej możliwości uzyskania rozwodu, sprawy rozwodowe przeprowadzane były wyłącznie przed sądami świeckimi.⁵⁸

W świetle obecnie obowiązujących przepisów prawa pozew o rozwód do sądu cywilnego w Anglii może wnieść każdy ze współmałżonków w przypadku, gdy nastąpił nieodwracalny rozpad pożycia małżeńskiego w wyniku jednej lub kilku z wymienionych w ustawie przyczyn. Do tychże przyczyn należą: 1) zdrada małżeńska, rozumiana jako dokonana przez stronę pozwaną z osobą odmiennej płci; 2) nieracjonalne zachowanie strony pozwanej – takie, które uniemożliwia stronie powodowej wspólne życie z pozwaną; 3) porzucenie współmałżonka przez jedną ze stron trwające co najmniej dwa lata bezpośrednio poprzedzające wniesienie pozwu rozwodowego; 4) separacja trwająca w sposób ciągły przez co najmniej dwa lata bezpośrednio poprzedzające wniesienie pozwu, w przypadku gdy strona pozwana zgodzi się na rozwód; 5) separacja trwająca w sposób ciągły przez co najmniej pięć lat bezpośrednio poprzedzających wniesienie pozwu, w przypadku, gdy strona pozwana nie zgadza się na rozwód.⁵⁹ Pozew rozwodowy można wnieść do sądu po upływie

---

⁵⁸ T. J. ZIELIŃSKI, *Państwowy Kościół Anglii. Studium prawa wyznaniowego*, dz. cyt., s. 328.

⁵⁹ „Divorce on breakdown of marriage. (1) Subject to section 3 below, a petition for divorce may be presented to the court by either party to a marriage on the ground that the marriage has broken down irretrievably. (2) The court hearing a petition for divorce shall not hold the marriage to have broken down irretrievably unless the petitioner satisfies the court of one or more of the following facts, that is to say – (a) that the respondent has committed adultery and the petitioner finds it intolerable to live with the respondent; (b) that the respondent has behaved in such a way that the petitioner cannot reasonably be expected to live with the respondent; (c) that the respondent has deserted the petitioner for a continuous period of at least two years immediately preceding the presentation of the petition; (d) that the parties to the marriage have lived apart for a continuous period of at least two years immediately preceding the presentation of the petition (...) and the respondent consents to a decree being granted; (e) that the parties to the marriage have lived apart for a continuous period of at least five years immediately preceding the presentation of the petition (...) (6) Only conduct between the respondent and a person of the

minimum jednego roku od daty zawarcia małżeństwa, jednakże w uzasadnieniu pozwu i rozpadu pożycia można powoływać się na przyczyny, które zaistniały przed upływem tego okresu.⁶⁰ Jeśli sąd wyda wyrok orzekający rozwód pozostaje on, co do zasady nieprawomocny przez okres 6 miesięcy. Dopiero po tym czasie, jeśli nie zostaną ujawnione żadne okoliczności mogące być podstawą zmiany wyroku lub jego odwołania, strona na czyją korzyść został on wydany może wnieść do sądu o dekret stwierdzający prawomocność wyroku. Jeśli nie dokona tego w ciągu trzech miesięcy, wówczas strona, na czyją niekorzyść został wydany nieprawomocny wyrok rozwodowy może wnieść o dekret stwierdzający jego prawomocność lub o zmianę tego wyroku, lub jego odwołanie.⁶¹

---

opposite sex may constitute adultery for the purposes of this section” MCA, sec. 1(1)-(2), 1(6).

⁶⁰ „Bar on petitions for divorce within one year of marriage. (1) No petition for divorce shall be presented to the court before the expiration of the period of one year from the date of the marriage. (2) Nothing in this section shall prohibit the presentation of a petition based on matters which occurred before the expiration of that period.” Tamże, sec. 3.

⁶¹ „Every decree of divorce shall in the first instance be a decree nisi and shall not be made absolute before the expiration of six months from its grant unless the High Court by general order from time to time fixes a shorter period, or unless in any particular case the court in which the proceedings are for the time being pending from time to time by special order fixes a shorter period than the period otherwise applicable for the time being by virtue of this subsection” Tamże, sec. 1(5). „Proceedings after decree nisi: general powers of court. (1) Where a decree of divorce has been granted but not made absolute, then, without prejudice to section 8 above, any person (excluding a party to the proceedings other than the Queen’s Proctor) may show cause why the decree should not be made absolute by reason of material facts not having been brought before the court; and in such a case the court may – (a) notwithstanding anything in section 1(5) above (but subject to section 10(2) to (4) below) make the decree absolute; or (b) rescind the decree; or (c) require further inquiry; or (d) otherwise deal with the case as it thinks fit. (2) Where a decree of divorce has been granted and no application for it to be made absolute has been made by the party to whom it was granted, then, at any time after the expiration of three months from the earliest date on which that party could have made such an application, the party against whom it was granted may make an application to the

Kościół Anglii nie przeprowadza rozwodów, posiada jednak w swoim prawie przepisy, które regulują postępowania wobec osób rozwiedzionych, których małżeństwa zostały rozwiązane przez sąd świecki, w szczególności uregulowania dotyczące osób, które chcą powtórnie zawrzeć małżeństwo w Kościele Anglii. Synod Generalny Kościoła Anglii w 2002 roku zezwolił na powtórne małżeństwa osób rozwiedzionych jeszcze za życia byłego współmałżonka. Sytuacja taka jest przez Kościół Anglii uważana za wyjątek od reguły i obwarowana koniecznością spełnienia określonych warunków. W dokumencie *Advice to clergy concerning marriage and the divorce* regulującym czynności, które muszą poprzedzić wydanie zgody, najpierw podkreślono, że zgodnie z prawem państwowym, każdorazowa zgoda na asystowanie przy zawarciu powtórnego małżeństwa osoby rozwiedzionej za życia byłego współmałżonka, a nawet na samo zawarcie takiego małżeństwa w danym kościele zależy tylko i wyłącznie od duchownego, który sprawuje pieczę nad parafią i ma prawo asystowania przy zawieraniu małżeństw. Nie jest on zmuszony prawem państwowym do udzielenia zgody, chociaż zgodnie z ustawą ma prawo do asystowania przy takim małżeństwie⁶². Dokument Izby Biskupów dodaje, że żaden duchowny nie może być zmuszany do asystowania przy zawieraniu takiego małżeństwa wbrew swemu sumieniu.⁶³ Przed wyrażeniem zgody duszpasterz jest zobowiązany do przeprowadzenia dochodzenia według stosownego formularza i pytań przewidzianych

---

court, and on that application the court may exercise any of the powers mentioned in paragraphs (a) to (d) of subsection (1) above.” TAMŻE, sec. 9.

⁶² „No clergyman of the Church of England or the Church in Wales shall be compelled (a) to solemnise the marriage of any person whose former marriage has been dissolved and whose former spouse is still living; or (b) to permit the marriage of such a person to be solemnised in the church or chapel of which he is the minister”. *Matrimonial Causes Act 1965*, c. 72, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/72/contents> [dostęp 6.11.2017], sec. 8(2)

⁶³ HOUSE OF BISHOPS, *Advice to the Clergy on Marriage in Church after Divorce*, <http://www.facultyoffice.org.uk/wp-content/uploads/2013/12/Divorce-HoB-Advice.pdf> [dostęp 15.11.2017], sec. 2.

w dokumencie.⁶⁴ Dochodzenie ma pomóc rozeznać, czy w konkretnej sytuacji danej pary zachodzą okoliczności, które usprawiedliwiałyby powtórne małżeństwo, czy raczej takie, które by je uniemożliwiały. Biskupi przy tym odwołują się do dokumentu *Marriage: A Teaching Document* w którym przedstawiono niektóre z tych okoliczności, podkreślając jednocześnie, że nie można ustalić prostych i sztywnych zasad, bowiem każdy przypadek trzeba rozeznawać indywidualnie.⁶⁵ Przepisy z 2002 roku zalecają też przeprowadzenie konsultacji, poczynając od rady parafialnej, a skończywszy na przesłaniu sprawy i dokumentów do biskupa. Synod jednak przypomina i potwierdza, że zgodnie z prawem państwowym podjęcie ostatecznej decyzji należy do proboszcza. Biskup nie może wydać takiej decyzji, a nupturienci nie powinni odwoływać się ze swoją prośbą bezpośrednio do biskupa.⁶⁶

Z lektury dokumentu z 1999 roku, jak również pytań podanych w art. 3 *Advice to the Clergy on Marriage in Church after Divorce* jako pomoc przy przeprowadzaniu wspomnianego badania można wywnioskować, które okoliczności należy brać pod uwagę. Należy rozeznać czy przyczyną rozpadu wcześniejszego małżeństwa nie była niedojrzałość do podjęcia wzajemnych zobowiązań, a także czy w obecnej sytuacji nupturienci mają jasne rozeznanie znaczenia i celów małżeństwa, w szczególności prawdy, że małżeństwo ma charakter nierozzerwalny. Strony powinny mieć też świadomość i dojrzałe spojrzenie na przyczyny rozpadu poprzedniego związku oraz szczerze pragnienie wejścia w nowe małżeństwo z pełną odpowiedzialnością i zaangażowaniem. Bardzo ważne jest rozeznanie czy zranienia i szkody spowodowane rozwodem zostały naprawione, czy zostały wypełnione zobowiązania wobec byłego współmałżonka i dzieci z poprzedniego związku, czy ponowne małżeństwo nie wyrządzi krzywdy dzieciom z poprzedniego, czy raczej jest konieczne dla dobra dzieci z nowego związku. Duszpasterz powinien też upewnić się

⁶⁴ TAMŻE, sec. 3.

⁶⁵ „There is no simple rule for discerning this, for each case is different”; TENŻE, *Marriage: A Teaching Document* (20.09.1999), dz. cyt., s. 7.

⁶⁶ TENŻE, *Advice to the Clergy on Marriage in Church after Divorce*, dz. cyt., sec. 4.

czy upłynęło wystarczająco dużo czasu od rozvodu, aby dojrzałe, z dystansem i bez emocji rozeznąć przyczyny rozpadu małżeństwa oraz odsunąć jakikolwiek cień podejrzeń, że przyczyną rozpadu była zdrada małżeńska z obecnym partnerem. Duchowny powinien też brać pod uwagę skutki, jakie ponowne małżeństwo wywoła we wspólnocie wiernych, czy nie będzie przyczyną podważania nauki Kościoła Anglii o małżeństwie, zwłaszcza o jego nierozzerwalności, czy nie wytworzy wrażenia, że każdy ma wręcz prawo do ponownego małżeństwa, podczas gdy jest to praktyka stosowana w drodze wyjątku. Decyzja o pozwoleniu na powtórne małżeństwo powinna być jeszcze głębiej przemyślana w sytuacji, gdy strony mają za sobą więcej niż jeden rozwód. Wreszcie ważny przy rozeznaniu jest również stan wiary nupturientów, jej praktykowanie i wpływ na codzienne życie.⁶⁷

4.2. Unieważnienie małżeństwa

Analizując regulacje prawa małżeńskiego, którym podlegają wierni Kościoła Anglii należy również wskazać na istnienie instytucji unieważnienia małżeństwa. Małżeństwo może zostać unieważnione (*marriage voidable*) z powodów wymienionych w ustawie i jako takie może zostać uznane za nieistniejące od chwili wydania wyroku unieważniającego (*ex nunc*). Jest to instytucja znana również w polskim prawie małżeńskim, natomiast nieznaną w prawie kanonicznym Kościoła katolickiego, stąd zasługuje na wyjaśnienie, szczególnie w kontekście małżeństw mieszanych, w których strona anglikańska po unieważnieniu jej małżeństwa mogłaby twierdzić, że nigdy w związku małżeńskim nie była.

Rozróżnienie na przeszkody powodujące nieważność małżeństwa (*marriage void*) ze skutkiem od chwili zawarcia (*ex tunc*) – omówione powyżej – oraz podstawy umożliwiające unieważnienie małżeństwa (*marriage voidable*) ze skutkiem od chwili wydania stosownego orzeczenia (*ex nunc*) zawiera ustawa *Matrimonial Causes Act 1973*.

---

⁶⁷ Por. TAMŻE, sec. 3; TENŻE, *Marriage: A Teaching Document (20.09.1999)*, dz. cyt., s. 5-8.

I tak zgodnie z ustawą małżeństwo może zostać unieważnione przez sąd w następujących przypadkach: a) gdy nie zostało ono skonsumowane z powodu niezdolności którejkolwiek ze stron; b) gdy nie zostało skonsumowane z powodu rozmyślnej odmowy przez stronę pozwaną; c) w sytuacji, gdy którakolwiek ze stron wyraziła w sposób wadliwy akt woli zawarcia małżeństwa – w tym przypadku ustawa wymienia wprost przymus, błąd oraz upośledzenie umysłowe jako potencjalne przyczyny wadliwego wyrażenia woli zawarcia małżeństwa, jednakże katalog ten pozostawia otwarty; d) sytuacja, w której osoba sama w sobie zdolna do prawidłowego wyrażenia aktu woli zawarcia małżeństwa, w chwili jego zawierania cierpiała w sposób ciągły lub z przerwami na zaburzenia psychiczne takiego rodzaju lub w takim stopniu, że w danej chwili była niezdolna do małżeństwa; e) choroba weneryczna, jeśli wystąpiła w chwili zawierania małżeństwa po stronie pozwanej w formie objawowej; f) ciąża, w której była pozwana w chwili zawierania małżeństwa, a w którą zaszła z kimś innym niż powód; g) uzyskanie w czasie trwania małżeństwa przez którąkolwiek ze stron certyfikatu uznania płci (*gender recognition certificate*); h) sytuację, gdy strona pozwana w chwili zawierania małżeństwa miała za sobą zmianę płci.⁶⁸

---

⁶⁸ „A marriage (...) shall be voidable on the following grounds only, that is to say – (a) that the marriage has not been consummated owing to the incapacity of either party to consummate it; (b) that the marriage has not been consummated owing to the wilful refusal of the respondent to consummate it; (c) that either party to the marriage did not validly consent to it, whether in consequence of duress, mistake, unsoundness of mind or otherwise; (d) that at the time of the marriage either party, though capable of giving a valid consent, was suffering (whether continuously or intermittently) from mental disorder within the meaning of the *Mental Health Act 1983* of such a kind or to such an extent as to be unfitted for marriage; (e) that at the time of the marriage the respondent was suffering from venereal disease in a communicable form; (f) that at the time of the marriage the respondent was pregnant by some person other than the petitioner. (g) that an interim gender recognition certificate under the *Gender Recognition Act 2004* has, after the time of the marriage, been issued to either party to the marriage; (h) that the respondent is a person whose gender at the time of the marriage had become the acquired gender under the *Gender Recognition Act 2004*.” MCA, sec. 12 (1).

Należy zauważyć, że niektóre z wymienionych w prawie angielskim podstaw unieważnienia małżeństwa uznane są w prawie kanonicznym Kościoła katolickiego za przeszkody do zawarcia małżeństwa lub wady oświadczenia woli powodujące nieważność małżeństwa w rozumieniu tegoż prawa. Inne mogą stanowić przesłankę do uzyskania dyspensy *ratum et non consummatum*. Nie wszystkie jednak pokrywają się z przesłankami nieważności małżeństwa istniejącymi w prawie Kościoła katolickiego. Dlatego przy badaniu stanu wolnego wiernego Kościoła Anglii w przypadku, gdy twierdzi, iż jego poprzednie małżeństwo było sądownie uznane za nieważne, należałoby pamiętać najpierw o rozróżnieniu istniejącym w prawie angielskim pomiędzy orzeczeniem nieważności małżeństwa a unieważnieniem małżeństwa. Ponadto wypadałoby zbadać przesłanki wydania orzeczenia jednego lub drugiego rodzaju. W praktyce zatem należałoby zwrócić się do trybunału katolickiego w celu rozpoznania sprawy o stwierdzenie nieważności poprzedniego małżeństwa strony anglikańskiej w trybie art. 3 §2 instrukcji *Dignitas connubii*.

5. Małżeństwa mieszane

Uznając małżeństwo za zakorzenione w porządku stworzenia i prawie naturalnym, Kościół Anglii uważa każde małżeństwo zawarte w jakiegokolwiek formie przewidzianej przez prawo, za ważne i posiadające charakter sakramentalny. Jednocześnie, jako że małżeństwo zostało ustanowione przez Boga dla wszystkich, Kościół Anglii stoi na stanowisku, iż niezależnie od wyznawanej wiary, każdy ma prawo do zawarcia małżeństwa w kościele, według obrzędów Kościoła Anglii.⁶⁹ Przekonanie to stoi w zgodzie ze wspomnianymi wcześniej przepisami angielskiego prawa, które uprawniają każdego rezydenta parafii anglikańskiej, niezależnie od wyznawanej wiary, do zawarcia małżeństwa według obrzędów Kościoła Anglii. Stąd też nie ma w prawie Kościoła Anglii ani przeszkody, ani zakazu zawierania

---

⁶⁹ MISSION AND PUBLIC AFFAIRS DIVISION, *Guidelines for the Celebration of Inter Faith Marriage in Church*, dz. cyt., sec. 1.

małżeństw mieszanych, podobnych do tych ustanowionych w prawie kanonicznym Kościoła katolickiego. Co więcej, Kościół Anglii pozwala co do zasady na zawieranie małżeństw w swoich kościołach i według swojego rytu zarówno pomiędzy swoimi wiernymi, jak i małżeństw mieszanych pomiędzy swoimi wiernymi i ochrzczonymi innych wyznań, nieochrzczonymi, a nawet niewierzącymi. Według obrzędów Kościoła Anglii mogą też zawrzeć małżeństwo pary, z których żadna strona nie przynależy do Kościoła, nawet w sytuacji, gdy każda wyznaje inną religię lub jedna bądź obie strony deklarują się jako niewierzące.

Dokument *Guidelines for the Celebration of Inter Faith Marriage in Church* podkreśla jednak, że w przypadku małżeństw mieszanych należy zwrócić uwagę na fakt, iż nie każdy podziela chrześcijańską naukę o małżeństwie takim, jakim je zaplanował Bóg. Stąd też w niektórych przypadkach, niewłaściwym byłoby wyrażenie zgody na zawarcie małżeństwa według obrzędów Kościoła Anglii przez osoby, które mają zgola odmienne rozumienie małżeństwa, niedające się pogodzić z chrześcijańską wizją.⁷⁰ Dokument przyznaje również, że dla niektórych osób nie do zaakceptowania ze względu na ich przekonania mogą być pewne elementy obrzędu zawarcia małżeństwa, szczególnie te odnoszące się do wiary w Tróję Świętą, które – jak np. trynitarna formuła nałożenia obrączek – należą do istotnych elementów obrzędu i nie mogą być opuszczone lub zastąpione. W takich przypadkach należałoby zrezygnować z formy zawarcia małżeństwa według obrzędów Kościoła Anglii a w zamian zaproponować nupturientom zawarcie małżeństwa w formie cywilnej z późniejszym błogosławieństwem w Kościele, którego forma liturgiczna pozwala na większą dowolność i modyfikacje.⁷¹

W każdym przypadku duszpasterz, do którego zwracają się nupturienti z prośbą o asystowanie przy zawieraniu małżeństwa, ma obowiązek pomóc rozemnieć, czy i według jakiej formy strony powinny zawrzeć związek. Duszpasterz powinien też pomóc narzeczonym,

⁷⁰ TAMŻE, sec. 2.

⁷¹ TAMŻE, sec. 11-15.

którzy chcą zawrzeć małżeństwo według obrzędów Kościoła Anglii w uświadomieniu sobie na ile ich rozumienie zgadza się z chrześcijańska wizją. Jego obowiązkiem jest ponadto sprawdzić przed wydaniem zgody, czy są gotowi w przyszłości przynajmniej dążyć w kierunku realizacji w swoim związku Chrystusowej wizji małżeństwa.⁷²

W praktyce duchowny powinien sprawdzić i upewnić się, że nupturienti akceptują trzy istotne elementy chrześcijańskiej wizji małżeństwa. Po pierwsze przyszli małżonkowie powinni akceptować związek małżeński jako relację opartą na zupełnej wyłączności, wykluczającą innych partnerów. Po drugie powinni zgodzić się, że małżeństwo jest ze swej natury związkiem dożywotnim. Po trzecie muszą rozumieć małżeństwo jako relację wymagającą wzajemnego oddania wyrażającego się we wzajemnym towarzyszeniu i pomocy. Jeśli nupturienti innych wyznań nie akceptują tych trzech istotnych elementów sprawa się komplikuje, biorąc po uwagę prawny obowiązek asystowania przy zawieraniu małżeństw według obrzędów Kościoła Anglii każdej osoby, która spełnia określone warunki. W takich przypadkach duszpasterz może zasugerować inne formy zawarcia małżeństwa – formę cywilną, po której można odprawić jakiś rodzaj religijnej uroczystości, czy to w formie przewidzianej przez Kościół Anglii, czy przez inne wyznania lub religijną formę zawarcia małżeństwa według obrzędów innego wyznania.⁷³

Przepisy Kościoła Anglii nakładają także na duszpasterzy, którzy mają asystować przy zawieraniu małżeństw mieszanych obowiązek przygotowania nupturientów do zawarcia związku małżeńskiego oraz zaoferować odpowiednią pomoc małżonkom będącym już po ślubie. W szczególności duchowny powinien pomóc im uświadomić sobie i rozważyć trudności związane z życiem w małżeństwie mieszanym, takie jak różnica wyznania, trudności we wspólnym pożyciu, różnice kulturowe i etniczne. Celem takiego przygotowania jest pomoc

---

⁷² TAMŻE, sec. 6.

⁷³ TAMŻE, sec. 7-8.

nupturientom w podjęciu bardziej dojrzałej decyzji co do wspólnego życia w małżeństwie mieszanym.⁷⁴

Zakończenie

Małżeństwa mieszane między katolikami a wiernymi Kościoła Anglii z pewnością częściej niż w Polsce zawierane są na terenie Anglii. Niemniej jednak w dobie swobody poruszania się po Europie i migracji zarobkowej, wydaje się słusznym przypuszczenie, że w najbliższym czasie również i w naszych kraju duszpasterze jak i kanoniści będą coraz częściej stawać wobec trudności związanych z zawieraniem i funkcjonowaniem takich małżeństw. Warto zatem zaznajomić się z nauczaniem i regulacjami prawnymi Kościoła Anglii odnośnie do małżeństwa oraz zwrócić uwagę na wyzwania związane z istniejącymi różnicami.

Prawodawca katolicki w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1983 roku ustanawia zakaz zawierania małżeństw mieszanych między katolikami a ochrzczonymi należącymi do innych Kościołów i wspólnot kościelnych niemających pełnej łączności z Kościołem katolickim. Małżeństwo takie może zostać zawarte jedynie po uzyskaniu wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy kościelnej.⁷⁵ Jednym z warunków uzyskania zezwolenia jest wcześniejsze pouczenie nupturientów o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa, których żadna ze stron nie może wykluczyć.⁷⁶ W tym kontekście, w przypadku małżeństwa, w którym jedna strona jest katolikiem a druga wiernym Kościoła Anglii, należałoby zwrócić szczególną uwagę na różnice w rozumieniu sakramentalności małżeństwa, a co za tym idzie jego nierozzerwalności. Choć oba Kościoły uznają te istotne przymioty małżeństwa, to jednak różnią się między sobą w znacznym stopniu jeśli chodzi o ich rozumienie i praktyczne znaczenie zwłaszcza dla nierozzerwalności małżeństwa. Kościół Anglii akceptuje bowiem, pod

---

⁷⁴ TAMŻE, sec. 9.

⁷⁵ CIC, c. 1124.

⁷⁶ TAMŻE, c. 1125, n. 3.

pewnymi warunkami, ponowne małżeństwa osób rozwiedzionych, podczas gdy Kościół katolicki stoi na straży bezwzględnej nierozzerwalności małżeństwa między dwojgiem ochrzczonych, które zostało ważnie zawarte i dopełnione.

Uprawniony duchowny katolicki, do którego zwrócą się katolik i wierny Kościoła Anglii z prośbą o asystowanie przy zawarciu przez nich małżeństwa mieszanego, oprócz obowiązku zwrócenia się do kompetentnej władzy o wymagane zezwolenie, stoi także wobec konieczności zbadania stanu wolnego nupturientów. Zgoda Kościoła Anglii na rozwody i powtórne małżeństwa oraz brak wymagania do ważności zawieranego małżeństwa zachowania formy obrzędowej Kościoła Anglii mogą spowodować trudności w ocenie stanu wolnego wiernego Kościoła Anglii. Kościół katolicki uznaje bowiem za sakramentalne i nierozzerwalne każde ważnie zawarte małżeństwo między ochrzczonymi.⁷⁷ Z tego względu w świetle prawa Kościoła katolickiego każde małżeństwo pomiędzy wiernymi Kościoła Anglii lub wiernym Kościoła Anglii a ważnie ochrzczonym członkiem innego Kościoła lub wspólnoty kościelnej, zawarte zarówno w formie religijnej lub świeckiej, będzie sakramentem, a co za tym idzie – będzie nierozzerwalne. Wyjątkiem mogą być jedynie małżeństwa wiernych Kościoła Anglii zawarte z ochrzczonymi innych Kościołów i wspólnot kościelnych, którzy do ważności wymagają zachowania specjalnej formy zawarcia małżeństwa, oczywiście przy braku zachowania tejże formy. Duchowny katolicki badając stan wolny nupturientów musi zwrócić na te kwestie szczególną uwagę, nawet gdyby strona angikańska twierdziła, że jej poprzednie małżeństwo zostało zawarte w formie cywilnej i zakończyło się orzeczeniem rozwodu.

Ponadto duchowny katolicki badając stan wolny musi zwrócić szczególną uwagę na funkcjonującą w prawie angielskim instytucję unieważnienia małżeństwa. Może się bowiem zdarzyć, że wierny Kościoła Anglii, który wcześniej zawarł małżeństwo będzie twierdził, że jego małżeństwo zostało uznane przez sąd za nieważne. Należy w takim przypadku upewnić się czy rzeczywiście sąd uznał je za

---

⁷⁷ Tamże, c. 1055 §2.

nieważnie zawarte (*ex tunc*) z powodu zaistnienia wymienionych w prawie przeszkód do ważnego zawarcia lub braków odnośnie do stawianych przez prawo wymagań koniecznych do spełnienia przed zawarciem małżeństwa, czy też sąd unieważnił małżeństwo (*ex nunc*), stwierdzając zaistnienie podstaw do jego unieważnienia. Jak już wcześniej wyjaśniono, prawo kanoniczne Kościoła katolickiego nie zna instytucji unieważnienia małżeństwa. Natomiast jeśli stwierdzi się, że powodem unieważnienia małżeństwa przez sąd angielski jest któraś z wymienionych przesłanek, która w prawie Kościoła katolickiego mogłaby być uznana za przyczynę nieważności małżeństwa od chwili jego zawarcia lub przesłankę uzyskania dyspensy od małżeństwa zawartego a niedopełnionego, należałoby wówczas zwrócić się do kompetentnej władzy kościelnej o zbadanie ważności takiego małżeństwa, względnie uzyskanie rzeczonyj dyspensy.

Marriage in the law of the Church of England. Selected issues as important in the context of mixed marriages between the faithful of the Church of England and Catholics

Summary

Since the Catholic Church acknowledged autonomy of other Christian Churches and Ecclesiastical Communities to state their law, it has become more important and necessary to respect that kind of law, especially in cases of mixed marriages between Catholics and the faithful of other Christian denominations. This article describes selected issues of law of the Church of England – the established Church of that part of the United Kingdom.

The first paragraph explains the legal definition of marriage as seen in the Canons of the Church of England. It also refers to essential qualities of marriage such as unity, indissolubility and sacramentality as understood in the doctrine of the Church of England.

The second part of the article describes impediments that make marriage void, that is age, consanguinity, affinity and still existing lawful bond of previous marriage or civil partnership. The third section raises the issue of required forms of solemnization of marriage which are acknowledged by the Church of England as causing valid marriage.

The following paragraph refers to the two ways of dissolution of marriage stated by the English law, which are divorce and nullity. It presents also the conditions required by the Church of England, which allow a divorced person to remarry.

The fifth paragraph describes what the view of the Church of England over mixed marriages is. The conclusion includes advice for Catholic ministers, who may be asked by the faithful to assist at the solemnization of mixed marriage between a Catholic and a member of the Church of England, regarding the fact that Catholic ministers are required by canon law to inform the couple about the essential qualities of marriage as seen by the Catholic Church as well as to check whether both parties are free to marry one another.

Słowa kluczowe: małżeństwo, anglikanizm, Kościół Anglii, małżeństwa mieszane

Key words: marriage, Anglicanism, Church of England, mixed marriages

Notka o autorze

Ks. mgr Łukasz Haduch – mgr lic. prawa kanonicznego, mgr teologii i prawa, doktorant na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW,